

основано на знанні прецедентного імені “*the Book of Revelations*” (Книга Апокаліпсиса). Отець героїни роману Полин Стоукер, будучи впадливим характером, порівнюється з одним із чудовищ із вищеупомянутої книги. Таким образом, основна черта характеру людини підкреслюється, висувається на перший план, т.е. відбувається гіперболізація признака. Восприймаючи це образне авторське порівняння, яке викликає накладення фрейма «чудовище» на фрейм «отець», адресат усвідомлює нереальність створеного образу.

She had eyes like those of the Medusa of Greek mythology, one glance from whom was sufficient to convert those she met into block of stone, and pistol in her hand added a great deal to these gifts of Nature (Wodehouse 1988, p. 60).

Здесь взгляд девушки сравнивается с взглядом Медузы Горгоны, персонажа из греческой мифологии, полуженщины, полужмеи, один брошенный взгляд на которую обращал в камень. Субъект (девушка) и объект (Медуза Горгона) сравнения не имеют ничего общего, кроме взгляда. Желая создать образ девушки и заставить адресата посмотреть на нее его глазами, адресант преднамеренно утрирует свое впечатление, оригинально находит объект сравнения. Такие слова, как “eyes” (глаза), “glance” (взгляд) активируют фрейм «взгляд», а прецедентное имя Медуза Горгона и следующее за ним пояснение “one glance from whom was sufficient to convert those she met into block of stone” (одного взгляда которой было достаточно, чтобы превращать всех, кто попадает ей на глаза, в камень) активируют фрейм «смертоносный взгляд». В силу их практически одновременной активации при восприятии сравнения эти, с точки зрения логики разные, фреймы оказываются объединенными в сознании адресата. Юмористический эффект, вызванный использованием образного авторского сравнения, усиливается благодаря использованию иронии: подобный смертоносный взгляд называется здесь ласково “*gift of Nature*” – «дар природы».

Как видим, авторские сравнения очень экспрессивны и эмоционально окрашены, их использование в текстовой коммуникации действительно способно сформировать у адресата юмористический эффект. В **перспективы** нашего дальнейшего исследования входит изучение особенностей передачи авторских сравнений в языке перевода и раскрытие лингвокультурного аспекта сравнений в оригинальном и переводном текстах.

Литература

Александрова С.Я. Структурно-семантическая характеристика сравнительных конструкций (на материале английского языка XVI-XVII веков): Автореф. дис... канд. филол. наук: 10.02.04. – М., 1981. – 25 с. Голоух Л.В. Порівняння як структурно-стилістичний компонент художнього тексту (на матеріалі сучасної української історичної прози): Автореф. дис... канд. филол. наук: 10.02.04. – К., 1984. – 20 с. Минский М. Остроумие и логика когнитивного бессознательного // Новое в зарубежной лингвистике. – Вып. 23. – М.: Прогресс, 1988. – С. 281-309. Минский М. Фреймы для представления знаний. – М.: Энергия, 1979. – 152 с. Овсянников В.В. Языковые средства выражения комического в англоязычной прозе: Дис... канд. филол. наук: 10.02.04. – Л., 1981. – 161 с. Панина М.А. Комическое и языковые средства его выражения: Дис... канд. филол. наук: 10.02.19. – М., 1996. – 144 с. Радина Е.М. Лингвостилистические особенности короткого юмористического рассказа: опыт социопрагматической интерпретации: Дис... канд. филол. наук: 10.02.04. – 10.02.04. – 196 с. Рыженкова А.А. Авторские преобразования устойчивых сравнений как объект перевода: Автореф. дис... канд. филол. наук: 10.02.04. – СПб, 2009. – 21 с. Сотникова С.И. Языковые средства комического в немецких народных сказках: Дис... канд. филол. наук: 10.02.04. – Харьков, 1996. – 199 с. Титаренко Е.Ю. Языковые средства выражения юмора (на материале произведений английской и американской литературы XIX-XX веков): Дис... канд. филол. наук: 10.02.04. – К., 1992. – 205 с. Швед Е.В. Порівняння як засіб експресії в лінгвістичній системі промов у творі Тіта Лівія “Історія” // Проблеми романо-германської філології: Зб. наук. пр. – Ужгород: Вид-во УжДУ, 1999. – С. 55-60. Шонь О.Б. Мовностилістичні засоби реалізації гумору, іронії і сатири в американських коротких оповіданнях: Дис... канд. филол. наук: 10.02.04. – Тернопіль, 2003. – 232 с. Kukharenska V.A. A book of Practice in Stylistics. – Vinnytsia: Nova Knuzha, 2000. – 160 p. Селіванова О.О. Сучасна лінгвістика. Термінологічна енциклопедія. – Полтава: Довкілля – К., 2006. – 716 с. Wodehouse P.G. Carry on, Jeeves. – Moscow: Jupiter-Inter, 2004. – 236 p. Wodehouse P.G. Jeeves Omnibus. – V. 4: Jeeves and the Feudal Spirit, Jeeves in the Offing, Stiff Upper Lip, Jeeves. – London: Hutchinson, 2000. – 460 p. Wodehouse P.G. Pearls, Girls and Monty Bodkin. – London: Dorset Press, 1988. – 170 p. Wodehouse P.G. Thank you, Jeeves. – London: Coronet Books, 1999. – 229 p.

ВЕЛИКОРОДА В.Б.

(Прикарпатський національний університет імені В.Стефаника)

КОНЦЕПТУАЛЬНО-МЕТАФОРІЧНІ ЕВФЕМІЗМИ ТЕМИ-ТАБУ СМЕРТІ

У статті аналізуються концептуально-метафорічні евфемізми семантичного поля смерті. Виділяються лексико-семантичні компоненти зі сфер знань адресата, що сприяють адекватному розумінню одиниць через концептуальні метафори. Описуються особливості асоціативного сприймання досліджуваних евфемізмів смерті в мовленні.

Ключові слова: концептуальна метафора, евфемізм, тема-табу, лексико-семантичний аспект, асоціативний аспект.

Великорода В.Б. Концептуально-метафорические евфемизмы темы-табу смерти. В статье анализируются концептуально-метафорические евфемизмы семантического поля смерти. Выделяются лексико-семантические компоненты из сфер знаний

адресата, которые способствуют адекватному пониманию единиц посредством концептуальных метафор. Описываются особенности ассоциативного восприятия изучаемых эвфемизмов смерти в речи.

Ключевые слова: концептуальная метафора, эвфемизм, тема-табу, лексико-семантический аспект, ассоциативный аспект.

Velykoroda V.B. Conceptually Metaphorical Euphemisms of the Taboo Topic of Death. The article deals with analyzing the conceptually metaphorical euphemisms of the semantic field of death. The author provides the lexical-semantic components from the addressee's spheres of knowledge that contribute to the adequate comprehension of the nominations through conceptual metaphors, and also characterizes the associative perception of the studied euphemisms of death in language.

Key words: conceptual metaphor, euphemism, taboo topic, lexical-semantic aspect, associative aspect.

Дослідження евфемізмів до останнього часу проводилося здебільшого в рамках стилістичних, лексико-семантичних чи функціонально-прагматичних розвідок. Концептуальні характеристики евфемізмів та когнітивні процеси евфемізації небажаних аспектів реальності залишаються поза увагою лінгвістів, що й спонукало до написання цієї статті, **метою** якої є аналіз концептуально-метафоричних евфемізмів теми-табу смерті. **Завданнями дослідження** є вивчення особливостей взаємодії концептуальної метафори та евфемізму у досліджуваних засобах вторинної номінації, опис результатів декодування досліджуваних концептуально-метафоричних евфемізмів у контексті та виявлення походження лексико-семантичних компонентів досліджуваних евфемізмів стосовно сфер знань адресата. Відповідно, **об'єктом** дослідження є концептуально-метафоричні евфемізми як засоби вторинної номінації денотатів семантичного поля смерті, а **предметом дослідження** – їх концептуальні характеристики.

Семантичне поле смерті, як і релігії, у більшості мов світу є центром синонімічної атракції евфемізмів через наявність прямих номінацій, неприйнятних для вживання внаслідок вкорінених у свідомості мовців табу. Евфемістичні субститути денотатів теми-табу смерті, поряд з вуалітивною, здебільшого виконують у мові превентивну функцію, адже асоціативним компонентом вживання таких одиниць є почуття страху. Протягом століть табу на номінації смерті мотивовані такими видами страху: 1) страх втратити близьких; 2) страх та огида перед гниттям та розкладанням тіла; 3) страх того, що має відбутися після смерті; 4) страх перед злими духами чи душами померлих. На ранніх етапах розвитку англійської мови пряму номінацію смерті не вживали стосовно правителів та воїнів, а замінювали евфемізмом *forthferan (to go forth)* [Lawrence 1973, с.23]. У поезії смерть героїв позначалася не прямою номінацією *die*, а поетичними евфемізмами *lie* чи *fall*. Наприкінці Середньовіччя смерть описувалася метафорою *the grim Reaper* (зловісний жнець), яку згодом Л. Лонгфелло використав в поемі "The Reaper and the Flowers": "There is a Reaper whose name is Death..." [Кравченко 1993, с.18].

Евфемізми смерті з переносними образними значеннями мовці зазвичай вважають простими синонімами, думаючи, що вони є взаємозамінними і вибір з-поміж них був би довільним. Словники групують очевидно еквівалентні вирази, що мають спільне образне значення, ніби один субститут смерті був би таким же доречним, як будь-який інший, незважаючи на контекст [Neaman 1983, с.167]. Однак, на думку деяких учених, мовець вважає один евфемізм більш доречним, ніж інший, у певному контексті, тому що він концептуалізує цей контекст метафорично; евфемізми мають комплексні образні інтерпретації, які мотивуються концептуальними метафорами, що служать основою для повсякденної аргументації та обґрунтування. Концептуальна метафора – це ментальне перенесення знань зі знайомої конкретної сфери (the source domain) на менш знайому сферу знань (the target domain). Так, у концептуальній метафорі *love is a journey* конкретні знання мовців про поїздки (the source domain) переносяться на їхню концепцію кохання (the target domain); таким чином, кохання може бути довгим, важким шляхом (*long, rough road*). Наприклад, евфемістичні вирази *to cross over* та *to throw sixes* не є еквівалентними простому літературному *to die* чи один одному, тому що вони мають комплексні образні значення, мотивовані різними концептуальними метафорами: смерть як перетин кордону та смерть як закінчення азартної гри – життя. Метафора *death is a boundary* переносить розуміння мовцями кордонів (меж) на знання мовців про смерть. Смерть є кордоном, який можна перейти, минути чи до якого можна наблизитися. Натомість, метафора *life is a gambling game* переносить розуміння мовцями азартних ігор на те, що вони знають про життя. Таким чином, метафоричне перенесення знань людей зі знайомої сфери (*boundaries* чи *gambling games*) на менш знайому сферу знань (*death*) допомагає їм концептуалізувати цю менш знайому сферу знань, використовуючи більш конкретне розуміння, яке вони мають щодо знайомої сфери знань [Pfaff, Gibbs and Johnson 1997, с.61–62]. Контексти дають мовцям метафоричні концепти, які впливають на доречність чи полегшують розуміння евфемізмів, натякаючи на їх метафоричне значення. Отже, у концептуально-метафоричних евфемізмах виділяємо лексико-семантичний аспект (конкретні сфери знань, які є джерелами лексем – компонентів евфемістичних сполучень) та асоціативний аспект (якість, у якій мовці евфемістично сприймають смерть).

Оскільки смерть є явищем, яке пересічним людям важко збагнути, мовці концептуалізують її через більш конкретні сфери знань (source domains) для пояснення абстрактних процесів. На основі вибірки

нам вдалось виокремити наступні конкретні сфери для концептуально-метафоричних евфемізмів семантичного поля смерті:

1) DEATH IS JOURNEY. Смерть часто евфемістично представляється як подорож душі померлої людини до іншого світу: *final departure, last voyage, last journey, way of all flesh* (death); *to be departed, to cross over, to depart this life, to go, to go to glory, to go West, to part, to row up Salt River, to cross the River Jordan, to take one's departure, to hop the twig, to slip away, to pass away* (to die, to be dead), *passenger* (dead person). Значну кількість серед цих евфемізмів займають одиниці із семою "depart" (смерть як процес покидання життя), "cross" (смерть як перетин певного кордону). Інші евфемізми цієї сфери концептуалізують смерть як місце, із якого немає повернення: *land of no return, one-way ride* (death), *to take a one-way ride, to take one's one-way ticket* (to die). Такі концептуально-метафоричні евфемізми є результатом того, що людина сприймає смерть як подорож душі з тіла до іншого місця.

"...Kaye Reeves who **departed** suddenly on Mar.5, 1989".

(Sun, 03/09/1989);

"HARKER. – Maggie, on May 19, aged 94, **passed away** at DDH. Grain, you **slipped away** from us peacefully. All your pain has gone, now you're reunited with Grandpa after 53 years. ..."

(Sun, 05/21/1988);

"His flesh had **gone the way of all flesh**, his spirit had sunk in the turmoil of his past, but his immense and bony frame survived as if made of iron. His hands trembled but his eyes were steady".

(Joseph Conrad, "The Rescue").

2) DEATH IS HOME. Концептуалізація смерті як подорожі душі з тіла людини призводить до концептуалізації смерті через місце, куди ця подорож здійснюється. В англійській мові смерть концептуалізується як дім, до якого приходить душа людини. Подібна концептуалізація присутня також в українській мові (порівн. спільнокореневі українські слова *дім* та *домовина*). Походження цієї концептуальної метафори, очевидно, можна простежити до релігійних вірувань, згідно з якими душа людини після смерті потрапляє у місце, у якому вона почуватиметься добре. Оскільки у житті таким місцем здебільшого був її дім, мовці концептуалізують смерть як новий дім, у якому перебуває душа: *long home* (grave), *to be called Home to Glory, to be home and free, to be taken home, to go home, to go one's long home* (to die) тощо. Через таку концептуалізацію смерть уже не є чимось страшним, подорожжю у невідоме, а переходом душі у місце, де їй буде комфортно.

"PIERCE. – David. In ever loving memory of my loving husband, who was suddenly **called Home to Glory** on May 21, 1987. ..."

(Sun, 05/21/1988).

3) DEATH IS CALL. Концептуалізація смерті як поклику також має релігійне походження, коли смерть сприймається як поклик Бога: *call, call of God, final summons, last call* (death), *to be called Home to Glory, to be called to a higher life* (останні два приклади демонструють зв'язок між цією концептуальною метафорою та концептуальними метафорами DEATH IS HOME та DEATH IS LIFE): *to answer the call, to answer the final summons, to go to the last muster, to go meet one's Maker, to go to one's heavenly father* (to die).

"When the church talks about a priest being **called to a "higher" life**, does that mean a life further away from the "lowly" body and further away from the "lowly" laity?"

(Ellen Goodman, "Paper Trail: Common Sense in Uncommon Times").

Між першими трьома концептуальними метафорами простежується тісний зв'язок, коли смерть сприймається як «поклик» до «подорожі», місцем призначення якої є новий «дім». Окрім дому, цим місцем призначення може також бути місце вічного спочинку або місце нового життя (наступні дві концептуальні метафори).

4) DEATH IS SLUMBER/REST. Іншим місцем призначення концептуалізації смерті як подорожі є місце сну або спочинку. Лексема *sleep* є поширеним евфемізмом лексеми *die*, оскільки існує очевидна схожість між сплячим та мертвим тілом, і сон часто вважають тимчасовою смертю, періодом, коли душа покидає тіло, щоби повернутися, коли воно прокинеться. Описувати смерть як сон – це вдавати, що вона теж є тимчасовою: *laid to rest* (buried), *slumber box* (coffin), *eternal rest, repose* (death), *narrow bed, one's last resting place* (grave), *to arrive at one's final resting place, to be asleep in Jesus, to be at rest, to sleep, to close one's eyes, to fall asleep (in the arms of Jesus), to go to one's eternal rest, to go to the last sleep, to be laid to rest* (to die), *slumber room* (funeral parlor) тощо.

"No-one would have thought the end was so near. Now he was **laid to rest**."

(James Joyce, "Ulysses");

"SCOTT. – Wayne. ...**Sleeping** peacefully, free from pain..."

"LOGAN. – In loving memory of my darling husband Percival William who **fell asleep** on May 21, 1983.

..."

(Sun, 05/21/1988);

“PARKER. – Prayers for **the repose** of the soul of Mr Philip Rowe Parker will be offered in our Chapel...”

(Sun, 05/21/1988).

5) DEATH IS LIFE Смерть також може концептуалізуватися як нова форма життя душі людини, переродження людини у іншій формі, реінкарнація. Евфемістичні вирази, що стосуються поняття потойбічного світу, використовуються щодо смерті як віруючими, так і невіруючими людьми, які до померлих часто звертаються як до живих, однак більшість цих метафор мають релігійне походження, коли смерть є лише початком нового, вічного життя: *afterlife, eternal life, everlasting life (death), to be alive with Jesus, to be among the immortals, to be born into eternal life, to have one's name inscribed in the book of life, to depart this life, to be called to a higher life* (імпліковано наявність “that/other life”) (to die) тощо.

“LIESGANG, Norman Kellner. – **Born into eternal life** 10 March 1989”;
(Age, 03/11/1989);

“WALSH, Jean Ivy (Kneelock). – **Called to a higher life** on 9th March 1989...” (Age, 03/13/1989).

6) DEATH IS PAYING YOUR DEBT. Концептуалізація життя як розплати має два джерела: 1) смерть концептуалізується як повернення Богові життя людини, яке, згідно з Біблією, дається йому на певний час і повинне бути повернене: *to call it quits, to cancel one's accounts, to pay one's last debt*; 2) з іншого боку смерть концептуалізується як обов'язок, який людина виконує перед своїм суспільством (здебільшого на війні): *to do one's bit for one's country, to make the ultimate sacrifice, to pay debt to society*.

“By all accounts, he is a modest man, whose father **made the ultimate sacrifice** for freedom...”

(Time, 05/24/2010).

7) DEATH IS END OF GAME/PERFORMANCE. Концептуалізація життя як гри (в театрі чи у спорті) природно спричинила концептуалізацію смерті як закінчення цієї гри. Часто життя сприймається мовцями як своєрідна гра, тому закінчення його евфемізується ігровими термінами [Allan, Burridge 1991, с.153-156]. На основі вибірки цю групу також можна поділити на дві частини: 1) DEATH IS END OF PERFORMANCE: *final curtain, last bow (death), to drop the curtain, to make one's bow, to quit the scene* (to die); 2) DEATH IS END OF GAME: *end of the ball game (death), to be out of the game, to drop the cue, to jump the last hurdle, to throw sixes* (to die).

“When you are out there 200, 000 miles from earth, if something goes wrong, you know that's the **end of the ball game**”.

(New York Times, 08/14/1971).

8) DEATH IS LOSS. Концептуалізація смерті як втрати може відбуватися декількома способами: смерть як втрата життя, смерть як втрата рідної людини, смерть як втрата душі: *loss (death), to breathe one's last, to give up one's spirit, to give up one's ghost, to lose one's life, to yield (give) up the ghost* (to die).

“Nationwide, the Burmese government estimates that more than 22,000 **lost their lives**.”

(Time, 05/09/2008).

Смерть є одним із найдавніших людських табу, котре завжди у свідомості мовців пов'язується із страхом та забобонами. Завдяки наявним у мові концептуальним схемам, зазначені концептуальні метафори поповнюються новими евфемізмами, котрі легко декодуються мовцями.

Результати проведеного дослідження дозволяють стверджувати, що евфемізми семантичного поля смерті концептуалізуються здебільшого через зазначені 8 метафор. Смерть у таких евфемізмах постає як процес переходу до іншого буття, як завершення певного дійства, як втрата чогось тощо. Вживання, декодування та визначення доречності концептуально-метафоричних евфемізмів на позначення денотатів смерті у контексті аргументується, очевидно, лінгвокогнітивною базою мовців. Різноманітність лексико-семантичних компонентів досліджуваних евфемізмів стосовно походження свідчить про широкий спектр сфер знань учасників комунікативних ситуацій та високий ступінь синонімії у темі-табу смерті, що, у свою чергу, є результатом швидкої втрати цими засобами вторинної номінації їх евфемічних властивостей.

Оскільки у статті досліджувалися концептуально-метафоричні евфемізми певного семантичного поля, **перспективами подальших наукових розвідок** вважаємо дослідження концептуальних характеристик евфемізмів інших лексико-семантичних розрядів, зокрема, евфемізмів номінацій статевого життя людини, медичних, військових евфемізмів, евфемізмів сфери реклами тощо.

Література

Кравченко В.О. Евфемізація дієслова “To Die” та його похідних в американському варіанті англійської мови / В.О.Кравченко // Іноземна філологія: міжвід. наук. зб. – Львів: Світ, 1993. – № 105. – С.18–22. Allan, K., Burridge, K. Euphemism and Dysphemism: language used as shield and weapon. – Oxford: Oxford University Press, 1991. – 263p. Lawrence, J. Unmentionables and other euphemisms. – London: Gentry Books, 1973. – 84p. Neaman, J., Silver, C. A Dictionary of Euphemisms. – Ldn.: Penguin Books, 1983. – 320p. Pfaff, K.L., Gibbs, R.W. and Johnson, M.D. Metaphor in using and understanding euphemism and dysphemism.//Applied Psycholinguistics. – 1997. – Vol. 18/1. – P. 59–83.